

ERDÉLYI MÚZEUM

XIX. kötet.

1902.

III. fűzet.

A román katona lelki világa.

A román katona-költészet igen gazdag. *Munteán* István, közös hadseregbeli altiszt, összegyűjtötte azokat a dalokat, a melyek a román katonák között az ő idejében közkeletűek voltak. A 96 lapra terjedő érdekes gyűjtemény „100 *doine și strigături*“ czímen a gyűjtő arezképével Brassóban jelent meg 1891-ben Alexinél. Igen fontos e nemben *Bărșean* András gyűjteménye „*Doine și strigături*“ (Bukarest, 1885. 295 laptól 351-ig); aztán több tanító gyűjtése „1000 *doine, strigături și chiuituri*“ (Ciureu kiadása, Brassó, 1891). De minden népköltési gyűjtemény foglal magában több vagy kevesebb katona-dalt, éneket, táncszót. 1867-ben Szavában (Szolnok-Dobokamegye) magam is sok, erre vonatkozó népköltészeti terméket szedtem össze. Ezeket a gyűjteményeket tettem tanulmányom tárgyává.

Foglalkozott-e valaki a román katona lelki világával? Minek, hiszen az csak „*anyag*“, a melynek bizonyos regulák szerint kell eligazodnia. Pedig ez az anyag mégis gondolkodik és a *dalban* kifejezett érzelmvilága nagyon érdekes. Ez az egész érzelemáradat abba a három szóba foly össze, a melyet a román katona szülőinek levélben hazaírt „*vaiu, vaiu, vaiu!*“ (jaj, jaj, jaj!). Ebből a három szóból a szülő mindent megértett. Benne van ebben minden keserűség, szenvedés, panasz és vigasztalhatatlanság, a mi a katonalélek egész költészetén átömlik.

Nines mit szépítenünk a dolgot, a román legény semmiféle hajlandóságot nem érez a vitézi élet iránt. Más lapra tartozik és ezt később érinteni is fogjuk, hogy katonai szempontból, ha már a bornyú a hátán van, a román legény miféle „*anyagnak*“ van elismerve, de addig a tény az, hogy a falujában iszonyattal gondol a sorozásra, a katonáskodásra. Mária Terézia hiába állította fel

a román határőrezredeket, a román ember vonzalmát a katona-élet iránt egyáltalában nem fokozta. És ez könnyen indokolható.

A román ember a szabad természetben él, szabadságot szeret, korlátokat nem ismer, még a kerítést sem igen szívlelheti meg a háza, a telke körül. A pásztor nép természete ez. Ugyan ki eserélné fel szívesen a havasok szűz légkörét a komor kaszárnyák bűzös levegőjével és gyakran kérlelhetlen szigorával, fegyelmével? De minden más indító októl eltekintve, az emberi élet legszebb korszakából, mikor az izmok duzzadnak az erőttől, a szív tele van vágygyal és szeretettel, ugyan ki áldozna fel szívesen három szép esztendőt a mundurért s egy kis bandás masirungért?

A román legény a besorozást, a katonáskodást az anyai átok (blästēm) eredményének, sors csapásának, isten verésének tartja. Ime egy pár példa erre. „Erősen megátkoztál anyám: hogy gyalog járjam be a nap alatt álló területeket!” (B. A. DStr. 320). „Anyám, anyám, ha volna még egy fiad, ne átkozd meg oly nagyon, mint megátkoztál engemet, a kinek lábait feltöri a bakancs, vállait a puska, csipőit a szurony és szemöldökét a csákó”. (M. I. DStr. 8.) „A ki szerencsétlen, annak marad a születésétől a haláláig, oh én szerencsétlen vagyok! Anyám, nagyon örvendtéll, a mikor megszültél engemet; de ha láttad, hogy fiúnak adtál életet, mért nem törted ki egyik lábamat, ma már nem mennék keresztül annyi keserúségen; vagy a kezemet marjítottad volna ki, hogy ne szenvedjek annyit. Lábam, kezem hamar összeforrt volna, hasznomat vehetted volna még; de te féltettél, hogy le ne essem a tűzhelyről, meg ne égessem magam, mi hasznod belőle, a német elvitt katonának! (M. I. DStr. 14—15.) „Anyám, mennyire örvendtéll, a mikor napvilágra jöttem; egyik lábaddal rengettél, kezeddél emlídet nyújtád . . . de a száddal Pünkösöd napján, éppen szent mise alatt erősen megátkozhattál, hogy ne legyen megállapodásom, mint a pataknak, s biztos helyem, mint a pénznek . . . Karácsonykor is megátkozhattál, hogy sirva járjam az országútat . . . hogy mint a cseresznye-fa levele Szent-Péter-böjtjén, állandóan mozogjak”. (M. I. DStr. 26—27). „Mond meg anyám igazán, miféle vízben füröszöttél . . . esütörtök-esti vízben talán, hogy az egész világot bejárjam? Szerencsétlen voltam gyermekségem óta!” (M. I. DStr. 54—55). „Annyiszor gondoltam rá, hátha kimenekülhetek? — de

megvert az Isten babám, mert estvénként igen sokat ültünk együtt“. (B. A. DStr. 298.) „Gyászol, a ki gyászol, de gyászol az én lelkem s az egész családom, hogy balsors üldözött vagyok“. (M. J. DStr. 80.)

A román ember a katonáskodást rabságnak és valami igazságtalan dolognak tartja:

„Nines igazság abban, hogy az épek katonáskodjanak, a rútak pedig otthon vigadozzanak; az épek a világot járják be, tűzbe menjenek, nyomorogjanak, a rútak otthon a lányokat gúnyolják, tánczba járjanak!“ (M. J. DStr. 61.) „Mentsen meg az isten mindenkít a katonarabságtól“ (M. J. DStr. 43), a mely csak szolgálóknak való, a kiknek apjuk, anyjuk nines“ (B. A. DStr. 303).

Az anya a románságnál a szeretet és az önfeláldozás ideálja, a kít bántani nem szabad, a kinek keserűséget okozni a legnagyobb bűn. S ha az anya a gyermeke ellen panaszban tör ki, vagy akár csak tréfából is szidalommal elszólja magát, az átok biztosan fog s a sors, a végzet utóléri a megátkozott gyermeket. Éppen azért a keserűségnek, a szenvedésnek mekkora mértéke kell ahhoz, hogy a gyermek a legszentebb ideál, az anya, ellen forduljon s vissza átkozza azt.

„Megátkozlak anyám, hogy fiúnak és nem leánynak szültél; a leány keszkenőt visel s az anyjánál maradhat, én meg szíjjakkal összekötözve nagy keserűséggel járom be a világot“. (M. I. DStr. 28.) „A Dunamentén haladnak a vitézek, bakkancsuk korosztol, fegyverük zörög, — szülőikre átkokat szórnak“. (M. I. DStr. 70.) Átkozlak anyám, hogy nem leánynak szültél; a rokkával ülnék a tűzhelyen; de hogy apámnak legyen segítségére, fiúnak adtál életet, mi hasznod belőle? Mikor apám hasznomat vehette volna, a német bevett katonának“. (B. A. DStr. 301).

A katonáskodást merőben ezáltalannak tartja:

„Reggel felkelünk, kimegyünk a rétre, s látom körülöttem mint szántanak az ekék, én meg forgok magam körül, futok, másokat kergetek, fáradok, megizzadok; senki sem kérdi, birod-e vagy nem? elparancsolnak előre, hátra, a mig vért nem köpök! Katonakenyér, de keserű vagy és sok szenvedéssel fizetteted meg magad!“ (M. I. DStr. 10.).

Haragjának teljes mértékével fordul a német (neamt) s a felebbvalók ellen, a kiket a katonai szenvedés okozóinak tart.

„Verd meg isten a németet, mert kiválasztotta s elvitte a falu javát“ (B. A. DStr. 298.) „Kedvesem volt, a német zászló alá eskettette, elvitte messzire, verné meg a szent kereszt“ (B. A. DStr. 297.) „Te német! nem sajnálsz, a mikor a szíjakon a hátamból kiserkent vért látod? S nem áttalod, mikor csákómat a fejemből kipatakzó vérrel áztatva szemléled? (B. A. DStr. 315—316.) „Verjen meg, német, a kereszt, mert ugyan fiatalon fűztél lánczra; a mikor nem vala bajuszom még, már puskát adtál a kezembe. Nesze, fiam, tanulj, mert a mig kitanulod, sok arczesapásban fogsz részesülni. (B. A. DStr. 318.) „A ki a katonaságot kitalálta, annak a házába ütne be a szegénység s vakulna meg, hogy házról-házra járjon, mint a katona az ő bánatával! Német, nem sajnálod, hogy fiatalságomat keserűségben töltöm el, napjaimat undorban és bánatban élem át... hogy lehettél annyira lelketlen, hogy kihoztál falumból, puskát és csákót adtál; adnád a fiadnak, hogy az vegye hasznát“ (M. I. DStr. 27—28.) „Verd meg uram, a németet az útban, az ösvényen, szemben és hátban, mert elvitte, a mi ép, erős és szép volt“... (U. o. 50—51.) „Mentsen meg az Isten a császár kenyerétől és a német zsoldjától.“ (U. o. 63.) „Német, verne meg a kereszt, hogy elválasztod a fiút az apától s a szeretőt kedvesétől, de majd jó a vasárnap s a szerető megátkoz, hogy elvitted a tánczosát!“ (U. o. 87.) „Égessen el a tűz, németje, Tirol havasain!“ (U. o. 12.) „Támasztana az ég nagy tüzet, hogy egész Szeben elhamvadjon, csak a karók maradjanak fenn a generálisok és a majorok számára, a kik katonáztatják a legényeket!“ (B. A. DStr. 296.) „A ki elválasztja a szeretőket egymástól, annak a hollók rágnák a húsát a fákon, s esontjait a fatövek mellett“ (M. I. DStr. 64.)

A katona-költészet nem ismer királyt, csak császárt (impérat). A katona a maga keserves kitérőseiben őt sem kiméli meg. „Felséges császár! békülj ki és ne verekedj! A te fejedre fog visszazállni minden. Nem az ágyuk, hanem az anyák könnyei fognak megverni; a szeretők és a nővérek epedő vágya!“ (B. A. DStr. 316.) „Mentsen meg az Isten mindenkit a császár kenyerétől“ „Sűrű erdőn át haladnak a fiatal regruták, izzadnak, mert nehéz terűt visznek, egy levelet a császárhoz, kézzel írva, az anyák átkaival, virággal, a nővérek átkaival, könnyekkel, a szeretők átkaival“ (B. A. DStr. 309.)

A katona vigasztalhatatlan állapotát a parancs (poruncă) és az eskü (jurământ) megmáshíthatatlanságával, nehéz voltával indokolja. Az esküt mindig fejben járónak (pe perderea capului) tartja. Bár a román előtt az eskü szent, a nagy szigor miatt, a mi katonáéknál fenn áll, még is hajlandó volna megszegni s a szökésre is mutatna hajlékonyságot, de fél, hogy agyonlövik.

„Csurog az eső s bátya te még is mégysz? Megyek kedvesem, mert a parancs sulyos, s ha tűzeső hullana, akkor is mennék, mert a katona csak akkor áll helyt, a mikor silbakon van!“ (B. A. DStr. 313.) „Szegény katona, ha jó a parancs, leveti a boeskort, s a bakkancsot húzza fel s hosszába veszi az útát! A porondos úton rendben haladva, hol énekelnek, hol pedig sírnak!“ (U. o. 313.). „Leszegeztem fejemet s úgy haladtam a falukon keresztül sírva, mert kemény a császári parancs, annak teljesednie kell. Ha a föld ketté hasadna, mint a szentnek állanod kell, s ha a világból kimennék, a német rám talál s visszavisz.“ (M. I. DStr. 7—8.) „A mióta katonáskodom, sok keserűségem van a császári parancsok miatt; a mint a parancs elhangzik, annak teljesednie kell, ha tűz, vagy véreső hullana is.“ (U. o. 46.) „Nehéz esküt tettem, vízre és szárazra; az esküt még megszegném, de félek, hogy agyonlőnek; jaj az én lelkemnek, mert ez eskü, nagyon kemény!“ (U. o. 77.)

A katonaság elől, ha teheti, menekül. Némelyik a sorozás elől megszökik, más meg fiatalabb korában testi épségében tesz kárt, hogy a katonáskodásra alkalmatlannak nyilváníttassék. Topánfalván 1884-ben egy sorozás alkalmával a sor alá kerülők igen nagy perzentjénél a jobb kéz mutató ujjja meg volt csonkítva már ecesemő kortól. A vizsgálat eredménytelen volt; a sor alá kerülő legénynek nem saját tényéről volt szó. Az elmenekülők rendszeren Moldovában húzták meg magukat, vagy az erdőkben bujdosnak el, s betyár életet éltek.

„Legény társaim Moldovába menekülének, nekem nem volt szerencsém abban sem.“ (B. A. DStr. 304.) „Mintsem szolga és katona legyek, inkább a rengetegben zöld galyat viselek . . . mintsem béres és szolga legyek, inkább betyárkodom a Körös mentén.“ (U. o. 306.).

Erre czéloz a legény, mikor az anyjának szemrehányást tesz, mért nem szülte őt levélfakadáskor, akkor elmenekült volna a

katonaság elől, elbújdosott volna, hogy a német meg sem kaphatta volna, „de te levélhulláskor szültél engemet, hogy a németnek legyen hasznára; bükkfa-levél hullásakor, hogy a németnek kedvebb legyenek!” (M. I. DStr. 86—87). Az önesonkításra vonatkozó több dal is erre czéloz. Néhol a megvesztegetést is emlegeti dalai-ban a legény. „Jer kedves anyám, szoknyádban sok forintokkal, ments ki a haramiák közül, mert ha látnád, mint élek s rabszol-gáskodom, összekulesolván kezeidet éjjel-nappal a halálomért imád-koznál.” (B. A. DStr.)

Még a katona-fogdosás idejéből való a következő dal: „Jöjj ki a faluból, anyám, nézd, megkötözve brassói szíjjal mint hurezol-nak el, hogy azonnal katonáskodjam. Hogy a hideglelés fogná el őket, mint engem a gondok s anyámat a könyvek.” (B. A. DStr. 306). Ugyan erre az időre czéloz ez is: „A ki katonának fogott, nem kell annak többé jót tenni, mert az ő bűnhődését az ítélet-kapujánál már megírták. Bíró, verne meg a szent-kereszt, mert sokat jártál abban, hogy puskához és csákhóhoz jussak!” (B. A. DStr. 304.).

A sorozás előtt már aggódik az anya, a szerető, de maga a legény legkivált. A bizonytalan sors, kimenekül-e, vagy sem, erősen érinti az érdekelt köröket. Ezekben a dalokban a remény, a félelem, a kétségbeesett megadás játszik szerepet. „Rozsnak levele, parancs jött az országba, hogy a legények berukkoljanak, numerust huzza-nak. Maradnak az anyák, átkozván napjaikat, utczáról-utczára könyeket hullatva szemvilágukat gyengítve . . . beigázva maradnak az ökrök s a szülők tele bánattal; pajtában az ökrök s a házak tele epedéssel.” (B. A. DStr. 322—333). „Milyen tágas Nagy-Szeben városa s homokkal kidöngölve csak egy utczája van, azon mennek sorban a legények, az anyák jajgatva, az apák sohajtozva így beszélvén: jaj nekem, mennyire félek s félelmemben átkozódom, mert van egy éretlen gyermekem, tartok tőle, hogy nélküle mara-dok!” (B. A. DStr. 303—304). „Töletek eljőve, mind a két sze-mem könyezni kezdett: különösen az egyik, a mi a vágyé, de a másik is, a mi a bánaté; az idegenséget érzik, egy hónap és három nap múlva, lovamat nyugalomra viszem, nyergemet a töltésre teszem s elmegyek az országba lefelé . . .” (M. I. DStr. 40). „Jaj annak, a kít a német papirra tett” (u'a pus neamțul pë hártie.)

Ez a várakozó állapot a humort is felgerjeszti a legényben. „Ha a puska bürökből volna, szívesen lennék regruta és szívesen lennék katona, ha a puska tokánból volna. Különösen ha a puska komlóból volna, a regiment asszonyokból állana, petrezselemből volnának a tisztek, örömet katonáskodnám a rózsám szakaszában!” (B. A. DStr. 299). „Lennék katona szívesen, ha a puska tokánból volna s a patroutás tele levessel; vagy bürökből s a patroutás tele ordával; a szíjjak fűzfavesszőből a patroutás tele kenyérrrel“. (M. I. DStr. 49.).

Leggazdagabb a katona költészetnek az a része, a mely a legény bucsúzására, katonai élete sanyarúságaira és az otthon maradt epedő kedves keserveire vonatkozik. Szépség tekintetében is ezek a költemények állanak legelől. Elbucsuzik ilyenkor a legény az apjától, az anyjától, fivéreitől, nővéreitől, minden ismerőstől, a falutól; azután a kerttől, virágoktól, a határtól, a mezőtől, erdőtől, havastól; különösen bokrétság kalapjától, ökreitől s legkiválóbban az ekétől, a melyet megemészt majd a rozsdá, a míg ismét haza kerül; a kaszától — s mindentől, a mi őt érdekelte. A bucsú nagyon fájdalmas, nem csak az elmenőre, de minden otthon maradtokra nézve is, siratják a tárgyak, eszközök, mező, határ stb. ilyenkor, mintha a mindenség meg volna indulva, hogy egy legényt, a legszebb korában, a mikor leghasznosabb apára, anyára, szeretőre, munkára nézve, kizavarnak a falujából, s megbénítják — ezéltalan dolgokért. A katonakeservben aztán összefoly minden, a katonai szigor, néhol az embertelenség, a fegyvernemek súlyos és kinzó volta, a idegenség sivár vigasztalhatatlansága és az otthon összes kedveseinek az emléke. Ilyenkor írja meg három „jajjal“ (vaiu) a katona szüleihez a levelet, a mit azok otthon szintén kétségbeesve olvasnak el. Talán egyetlen népnél sines a család annyira összeforrva, mint a románoknál. Müveltebb fokon álló népeknél a családtagok az érzelmi ömlengésen még felülemelkednek; a müveltebb ember is túl teszi magát sok érzékenykedésen; — a román legény, ha elveszti a faluját, elvesztette mindenét és zokogva sír. A bucsú annál keservesebb, mert a viszontlátás reménye nélkül történik, a háboru, a katonai szigor, a vágy és a keserűség elemésztí az embert. Távozásra a legényt a kakuk szólítja fel és az útjain is a kakuk kíséri el, a leggyakoribb kezdő sor ezekben a költeményekben:

Cântă cucu 'n vèrf de nuc,
Vine vremea să mă duc!

(A diófa tetején énekel a kakuk, közelg az idő, távoznom kell!) vagy:

In vârful nucului,
Cântă puil cucului!

(A diófa tetején a kakuk fióka énekel). De lássuk a példákat.

„A mi boldogságom volt, megszűnt, a mikor a német katonának öltöztetett fel. Lehúztam kalapomat a szememre, s fekete szememből könyeztem . . . néztem kalapomat s forró könnyeim pataként folytak . . . eltávoztam szülőimtől, kedveseimtől sohajjal és fájdalommal. Kicsinytől, nagytól, falumbeli barátaimtól bocsánatot kértem“ . . . (M. I. DStr. 67—68.) „Tiszt uram, engedd, mielőtt a világot a nyakamba venném, néhány szót váltsak a szülőimmal . . . a mikor elindultam hazúlról, elbúcsúztam szülőimtől, testvéreimtől, az elszomorkodott emberektől, a virágos kerttől, nővéreimtől, a bisziokvirágtól, a tánczbajáró legényektől, a fodros fűtől, ölben ülő kedvesemtől . . . mikor a faluból kihoztak, könyeztek szemeim, s így szóltam: drágalatos falum, nincs reményem visszatérni, járni útaidon még . . . maradj boldogan!“ (U. o. 65—67.) „A diófa tetején énekel a kakuk fióka, alább két gerle, a tőnél egy idegen madár s oly keservesen, hogy megsárgul tőle a levél, a fű; a nap megáll és nem halad . . . az anyák kitolulnak az útra, csak az enyém nem jó ki, hogy meghallgassa madaramat, a mi az én bánatomat panaszolja el“. (U. o. 36.) „Jer ki anyám, (kedvesem) jer a keresztig (az útig, az almafáig) nézd, mint hurezol el a német“.

„Vino maică pân'la cruce
De vezi neamțul cum mă duce!“

vagy:

Sui mândră în cel măr dulce,
De vezi neamțul cum mă duce! (U. o. 29.)

„Énekel a kakuk az ágon, isten veled anyám, apám! A mikor kilépek a falumból, búcsut veszek kedves falumtól, fivéreimtől, unokatestvéreimtől, virágos kalapomtól, a körte és a virágos szilvafáktól“ stb. (U. o. 30—31.) „Szép fa, zöld levél, maradj apám, anyám egészségben . . . holnap távoznom . . . gyászos, a kinek

gyászos, leggyászosabb a szívemnek, hogy elhagyom bokrétás kalapomat, szép szemeit rózsámnak . . . változzál át kedvesem rózsává a csákómon, hátha az utánnad való vágyakozás enyhülni fog". (U. o. 55) „Jó napot kedvesem, nem tudom mikor látlak újra meg . . . áldás a szomszédokra, jó barátimra, szőlőhegyeinkről bort többé nem iszom, jó barátaim nem lesznek többé, . . . széles lapú majoránna, szívemnek kedves virága, éjjel-nappal viseltelek vitézmódon, a hogy illik". (U. o. 82 - 83.) „Veri a szél az ablakot, mit gyomlálsz, rózsám? Uri virágot, majoránát, bokrétát kötök a kedvesemnek, mert ma viszik el katonának". (B. A. DStr. 299). „Ne tégy fel fenyő-ágot, mert Orlátra visznek, bisziok bokrétát viselj, mert nagy tűzbe visznek; violából, mert nagy bánattal távozol, mirhából, úgy mégysz, mintha tömlőzbe hurezolnának". (U. o. 301.) „Kakuk, mikor indulok majd énekelj, keresztbarátommá fogadlak, te felettem repülve énekelj, én majd könyezve gyalog ballagok". (U. o. 301.) „Anyám, katonának megyek, te itthon maradsz nagy gyászban. A míg oda leszek, szabj inget, de ne legényesen vard, hanem katonásan, az elejére tedd az ekét hat tehénnel, a hátuljára vard az ekét hat ökörrrel, testvéremet melléjük, a jobb ingujjra himezd a te képedet anyám, a balra a kedvesemét". (U. o. 307.) „Katonának megyek rózsám, te itt maradsz, mosd ki fejrőneműimet sulyos gondok mellett drága könyeiddel . . . képzeletben vágygyal is gyászolva; a szellő szárnyain küld el a francziák országába. A hol magasan fog a zászló lobogni, vitézektől körülvéve, ott leszek fekvő állapotban. De hogy fekvő? Fejnél töltött fegyverrel, lábaimnál töltött pisztolyokkal, puskámra támaszkodva, rád gondolva!" (U. o. 308.) „Drága kedvesem, ne menj el, édes tejben foglak megfürösztetni! Kincsem, ha pálinkában füröszténél, akkor is mennem kell, mert parancs jött, a mely nem hallgat a szerelem szavára s a szerelemről mit sem tud". (U. o. 312.) „Jó a német, hogy elvigyen Brassóba, hogy elfelejtselek! Vihet akár Olaszországba, én téged elfelejteni soha nem foglak!" (U. o. 315.) „Jer kedvesem a kapuküszőbig, adj esőkot, beteg vagyok, — nézd mint hurezol el a német, ingem szenyves, szívem tele bánattal, kenyér és só nélkül, — gerinczemen a puska hat ökör helyett, hátul a patrónás és az ostor helyén a panganét tokja". (U. o. 317.)

Az elválás után a kedvest otthon epešti a bánat, a katonát

a messzeségben emészti a vágy. Mind a kettő busong. A katona lelkén természetesen több a terű, mert őt nem csak a szerető, de a szülő, a testvér, s az utolsó fűszál is érdeklí falujából s mindenikért eped. Ha hozzávesszük a katonai élet sanyarúságait is, könnyen megmagyarázhatjuk lelkiállapotát, epedő hangját s a sors elleni kitöréseit. Az otthon maradt szerető így dalol:

„Innen Kolozsvárig violák nyilnak az út mellett! Ki ültette vajjon? A szeretőm, a mikor elment . . . Ki kaszálja le? A szeretőm, a mikor visszajő . . . S ki gyűjti össze: én a galambommal.“ (B. A. DStr. 305.) „Tejbe fűrésztött kard: szeretőm de messze eltávozott! Vérbe fűrésztött kard: hallgass már, kedves és ne sirj!“ (B. A. DStr. 308.) „ . . . Tégy Istenem velem, a mit akarsz . . . változtass át vár felett kiterített keszkenővé, lássam kedvesemet, hogy mint gyakoroltatják! Pusztítna el a tűz vár! Három részedden zöld fával gyujtanának fel, hogy nyomodra se akadjanak, egyik részedden szárazzal, mert annyi legényt sorvasztasz mély bánatban, minden igazság nélkül!“ (U. o. 312—13.) „Német, a te szakaszodban nincs vitézebb legény az én galambomnál; német, a te seregdedben nincs szebb legény a szeretőmnél!“ (U. o. 314.) „Sokszor kérdezi a szívem, tudod merre van Itália? Azt felelem, nem voltam ott, nem is mehetek, mert nincs erőm hozzá!“ (U. o. 315.) „Anyám elküldött a szőlőbe, szednék majoránát, kössek a rózsámnak bokré-tát belőle! Kedvesem katona, nem tudom, mint viselhetné!“ (U. o. 315.) „Zöld levél, fekete fű, a kik látnak kérdeznek, mért viselek fekete keszkenőt . . . úgy szeretem, mert a szeretőmet bevették katonának s a tél óta oda van.“ (U. o. 331.) „Egyre faggat a szívem, olyan fiatalon mért vagyok gyenge? Szomorú és gyenge leszek örökké, a mit elvesztettem, többé meg sem találom, elvesztettem a szeretőmet, zászló alá eskettette a német! Sirjatok szemek, ti vagytok a hibások, mert a mit láttok, el nem hagyjátok; a mit megszerettek, elfelejteni nem tudjátok!“ (M. I. DStr. 18.) „Bátya, volt-e lelked, hogy itt hagyta, mint a kertelésen a madarat, minden ember megszólásának kitéve. (U. o. 22—23.) „Oh te kakuk fiókája, menj s mond meg a szépemnek, hogy megöl az utánna való epedés . . . jöjj bátya s esókolj meg, mert a mióta meg nem esókoltál, ajkaim elszáradtak s a mióta nem szeretősködünk, ajkaim meg-ránézosodtak . . . a mióta elmentél, nyakamban gyöngyöket nem

viselek, s a miattad való gyászomban ujjaimon ninesenek gyűrűk“. (U. o. 31.) „Változtass át istenem tarka madárrá, korcsmárosnévá Kolozsvártt, hogy mérjek ki bort és sört fiatal katonáknak, a kikkel szeretkeztem!“ (U. o. 32.) „A mióta elmentél kedvesem, nyakamon gyöngyöt, ujjamon gyűrűt és hajfonatomban virágot nem viselek; pusztá az uteza, esőkot nem adtam senkinek . . . három és fél év óta levelet nem írtál, most írsz, hogy érkezel puskával válladon és oldalodon karddal!“ (U. o. 48.) „Bár az idő telnék, hogy hazajöjjön a kedvesem! Jaj, az utánnad való vágytól ég az ing a hátamon, s lefogy a hús a csontjaimról!“ (U. o. 60.)

A távollévők természetesen levelet óhajtanak, értesülést várnak az állapotokról. A kedvesnek ez az óhajtása: „Bátya levelet írj, írj, mert epedek utánnad! De ne írj sem tintával, sem szénnel, mert afféle sok van az országban, ezüsttel írj, hogy tudjam, hogy a kedvesemtől való; szegletein gyöngyökkel, hogy a ki olvassa, könyezzen; ne írj nehézkesen, hogy én is megérthessem; elolvasom a kertben; estve, sohajjal a szívemből; a gyümölcsfák között, könnyelt szemekkel“. (M. I. DStr. 35.) A katona így ír: „Ha háborúság lesz, szép levelet fogok írni, négy szegletén a bánattal, közepén tüzes lánggal, megizenem, gondozzátok s kenjétek meg ostoromat, hogy meg ne penészedjék; fackém meg ne róhadjon, kaszám meg ne rozsdásodjék, ökreimet jól gondozzátok . . . te pedig kedvesem légy víg, majd visszatérek én újból“. (U. o. 53) Az üzenetváltás leggyakrabban a gerle útján történik; igénybe veszik különben a kakukot, a felhőt, a szelet . . . csak sok a panasz a választófalak miatt, a minők a havasok, hegyek, nagy folyók.

Megkapó képekben rajzolja a katonai szigort és nyomorúságot, s ezekkel szemben a teljes védtelenséget. Védelemben nem részesül egy irányból sem, vele mindenki szabad, ő nem szabad senkivel, mindenkinek a rabszolgája, s hozzá egy jó szava sincs senkinek. A fegyverek és katonai eszközök, tárgyak, öltözet mind alkalmatlannak az ő szabadon mozgó testére, mintha azt békókba verve látná; az utolsó szeg is bántja és kinozza tagjait, — szóval a katona-költészet egész mezején egyetlen pontot nem találunk, a hol a katonalélek megpihenne, valami örömet élvezne, vagy vigasztalásban részesülne. Az élelmezés silánysága, a felebbvalók türelmetlen szigora, a sok előtte haszontalannak látszó gyakorlat, masirozás, a

teljes egyedüliség, rokon, barát nélkül; az idegenség a mi körülveszi, fű, fa, víz, levegő, ég, reá nézve minden idegen, kedélyét állandó borongásban tartja, s e miatt ajkán a panasznál egyebet ki nem ejt. Ebben a nagy idegenségben keserves a katona halála; még a csaták zajában, ha rajta az elvadult lovak gázolnak végig, vagy sebet kapva mulik ki, nem indul meg annyira, mint látva a bajtárs kimulását a kórházakban idegenül, minden vigasz nélkül. Egy néhány képet ebből az életből ime bemutatok:

„Keserűlapu levele, nagy kutya a német; parancsod ad a dobosnak, hogy doboljon indulásra, s tartsanak a legények lépést! Majd megállást parancsol — glédába álljatok, a mint voltatok, számba se vegyétek, hogy közületek kettő már hiányzik“. (B. A. DStr. 305—306.) „Füzfa levele, haldoklik a katona s kétségbe esve hal meg, mert idegen országban van . . . s meghal gyertya nélkül, feje alatt párna nélkül, koporsója összetákol, ábrázatján nincs vászon, a kesergő anya s a esókos nővér mellőle hiányzik; csak a dobos a dobbal, a trombitás a trombitával kíséri. De ne búsulj azért édes anyám, a többi vitéz is csak úgy hal meg, mint a te fiad“. (U. o. 319—320.) „És keress fel anyám a katona tömegben, a sereg elején, éppen a zászló alatt, ott leszek eltemetve, fenyőkoporsó nélkül, ne búsulj azért, az isten irgalmas lesz, kikél majd lábaimból szép virág, hajamból boldogasszonymenta, bajuszomból fodormenta; kis számból kútaeska lesz, ajkaimból esermely, szemeimből pohárcák — hogy ihass belőlük, hogy keservedet enyhítsd, hogy meggyógyulj s engemet soká ne gyászolj!“ (U. o. 323—324) „ . . . Anyám, lelkem jó anyám, ha utólér az utánnam való epedés, vedd az útat hosszában s a városokat rendre, Itália fenekén megtalálsz a deli legények szakaszában, egy fenyő törzse alatt, ott lőtt meg a német, ott leszek eltemetve. Szép jelek fogják jelezni síromat: lábaimnál kövér fű, derekam tájékán zöld búzavetés; ajkaimból szikrák pattanak ki, számból mirha-növény, szemeimből pávácskák, szemöldökömből két toll, homlokomból zöld fű, nyakamból kinyílt szegfű, mert ugyancsak nehéz halállal múltam ki, a kés életől, a császár puskájától, viasz- és faggyúgyertya nélkül, országomból, falumból egyetlen ember nélkül“. „A mikor utólér a vágy anyám, igyekezzél fel Tirol havasainak a esúesaira, nézz körül, meglátod Tirol térségén fiadat a császár puskáját hordozva, ott lesz a hol a zászló le lesz

hajtva, mert fiad elesett, már megaludt vérben fetreng, a szép legények piros vérében!“ (M. I. DStr. 12—13.) „A dobok verése mellett haladtunk tovább saját vesztünkre . . . estvig éjfélig, haladna a csapat, de már nem tud, egy vitéz az ösvényen elesik . . . meglátja egy hajadon, gyertyát gyújt s a kezébe nyomja. A kapitány ráförmed a leányra: — Oltsd el a gyertyát leány, mert az ételleddel lakolsz meg; a katonának úgy kell, hogy gyertya, ismerős nélkül haljon meg, s ott legyen eltemetve, a hol elesik, nem mint más a temetőbe, megsíratva egész rokonsága által.“ (U. y. 45—46.)

A kedves után így eped: „Drága, távol levő szerelmesem! Életem kesergés, utánad a vágy epeszt . . . különösen, mikor eszembe jutnak édes szavaid, s az, hogy mily édes szerelemben éltünk a válásra nem is gondolva . . . ha egy napig nem láttalak, mily végtelen volt az idő . . . s mióta nem látlak már . . . mily nagy esoda, hogy elviselhetjük!“ (U. o. 5.) „Jól van dolga annak, a ki nem katona, mert falujában ülhet a szeretőjével . . . én mint katona nem is vacsorálok az utánad való epedés miatt! Rózsám, az utánad való vágy miatt elmegyek a kertbe s a georgina tövében sírni fogok egy héten át keservesen s ha feljő a holdvilág, felkiáltok: jer kedvesem ide, bő a forrás, igyál jó vizet!“ (U. o. 25.) „Úgy jó, hogy felkapaszkodjam a havastetőre, körülnézve lássam az egész világot . . . hogy panaszomat, keserveimet kikiáltsam, hogy a havasok megmozduljanak, a patakok megzavarodjanak, a sziklák ketté hasadjanak . . . Keletről ellátok egész nyugotig, nem tudom honnan jöttem, merre van a házam, megkérem az istent, küldjön erre egy gerleadarat, vezessen el oda!“ (U. o. 81.) Szeretője olyan, mint a csillagok között a hold, a legnagyobb, a legszebb, a legvilágosabb. „Zöld levél . . . de messze vagy kedvesem, két hegy és egy málnás erdő választ el három napi úttal. Oh, bár az erdő kiszáradna, a hegy megörlődne . . . hogy térséggé változzék át, az erdő helyén pedig zabvetés nőjön, faluból-faluba látnánk el; meglátnók, a mitől elváltunk.“ (M. I. DStr. 87.)

A katona az idegenség keserveiről így panaszol: „Nyomorúlt idegenség fivérem, nővérem lettél s az maradsz halálomig . . . A mióta elvittek, nem ettem lágy kenyeret, csak sótalan profontot . . . Estvéként nem vacsorálok, lekönyökölkök és sirok, mint a kipórált gyermek . . . az idegen országban nem várom a holnapot, csak a

halált! Anyám, oly idegennek érzem magamat, mint a termőfa a tövisek között, panaszkodnám, de nincs kinek, csak a kakuknak... még neki sem, mert a bükkfa ágain ugyan rosszul énekelt nekem, hogy testvérek nélkül éljek! Olyan idegen vagyok apa, anya, testvér nélkül, mintha a kő szült volna engemet, vagy a felhőből hulltam volna alá, de ha a felhőből estem volna le, sem volnék oly nagy idegenségben, mint a milyenben élek!" (U. o. 56—57.) „A meddig a szemeim ellátnak, körülöttem minden idegen, erdő, havas, ember... csak a levél és a fű nem az, a mi az egész világon egyforma". (U. o. 79) „Világ, világ, világ, perzselne fel a tűzlángja, három végeden nyers, egy végeden száraz fával, ha nem volt részem benned, csak az idegenségben. Bármily tiszta legyen felettem az ég, az életitala rám nézve ürom, s bármily csillagos, rám nézve be van borúlva". (U. o. 85.)

A román katona az idegen országban szíve egész melegével csüng az otthoniakon s keservében, türelmetlenül felkiált: „Kapitány, kapitány! Boesáss haza bár egy napra, hogy ekém szarvát megfoghassam, s a rózsámmal kibéküljek — visszajövök nyomba!" (U. o. 74.)

A csata zajában is csak az otthonra, a kedvesre gondol: „Ott a síkokon, két nehéz tábor verekszik, fiatal regrutákkal; úgy repülnek a golyók közöttük, mint ágak között a sok levél. Jer nézd anyám, a fű összegázolva; már fű sines, csak szakálíg érő vérpatak, a muszka, a török vére, a mi a lovak sörényeig ér... Sirj rózsám... de még se, ha béke lesz, visszatérek!" (U. o. 11—12.) Az anya a tiszt uraknál kiméletért esdekel, így: „Pál kapitány, hová viszed katonáidat? — A tűzbe szegényeket! — Kapitány, kapitány, az úton ne zaklasd őket, fiatal regruták még s a kemény úthoz ninesenek hozzászokva". (B. A. 302.) „Felsőleges császár! békülj ki és ne háboruzzál; a regruták fiatalok még, ne vidd még a tűzbe... lásd, voltak kitanúlt katonáid is s azokat is lelőtték s ott fekszenek a kórházakban szerteszét!" (U. o. 316—317.) Háború idején az otthoniak remegve várják a fejleményeket és gyászolnak: „Zöld levél, görbe fa... a császár szolgálai megizenték a falu leányainak, hogy ne hordjanak bisziok-virágot, mert a legények erős tűzben vannak; s ne hordjanak gyöngyöket sem, mert a szegények nagy gyászban élnek". (U. o. 296.)

A román katona, bár élénk figyelő tehetséggel bír, a földrajzzal folyton hadilábon áll. A nemzeteket sem igen különbözteti meg egymástól. A némettel tisztában volna még, de már a török, hercegegőcz, bosnyák, orosz, porosz, francia, burkus, mert ellenség, az már neki mindegy. Ez a nagy zürzavar a csaták leírásánál fordul elő. Az olasz háborút, a boszniai, hercegovinai csaták egész sorozatát megénekli a román katona s az a nevezetes, hogy a győzelem mámorát sehol sem érzi, a nyert csaták után sem vídul fel, sőt ilyeneket nem is ismer, — körülötte vértengert, elhullott bajtársakat, otthon jajgató alyákat, szeretőket lát. Mindenütt vesztesnek érzi magát s a győzelem után való visszavonulásban is csak retirálást lát. Ez hihetőleg onnan van, mert nem bízik a vezetésben. A solferinoi (Sulfarim) csatában arról panaszol, hogy „Solferino alatt rossz helyen helyeztek el, az ellenség előtt hegy oldalon, tarisznyánkban egy falat kenyér nélkül, egy kalánnyi víz sehol; éjjel-nappal gledában állunk, mint valami szálas fenyők . . . reggel megkezdődött a harez, a golyók mint a legyek úgy repültek . . . a francziák ágyui kéve számra döntötték le embereinket . . . Császár engedd, hogy retiráljunk, mert a francziák, az olaszok, burkusok és angolok három oldalon körülfogtak már“.

A román ember főjellemvonásai közé tartozik a béke iránti szeretet; ennek következtében a megadást többre becsüli a bizonytalan küzdelem eredményeinél. A boszniai háború alkalmából a katona arról panaszol, hogy a török soha nem alvó kigyóként a bokrokban fedve élt, s onnan terítette le ellenfelét. Itt is csak így kiált fel: „Felséges császár, köss békét, vagy engedd hogy retiráljunk, nem látod, hogy mindnyájan elveszünk!“ (M. I. DStr. 71—72.) Ismét: „ . . . hullanak a vitézek a csatában, a vér patakokként foly, hátramaradnak a szeretők, özvegyen a hitvesek. Átkozott háború, pusztává teszed az országot! Felséges császár! köss békét, hogy a katona haza mehessen feleségéhez, gyermekeihez . . . mert a mióta háboruskodol, a könyvek omolnak, a vetések puszták, öreg apák, anyák és gyermekek kenyér nélkül; penészednek az ostorok a szegen, az eke a csürben rozsdásodik, az ökrök pihennek jászlaik előtt; megaciztosodik a kertek földje, a kukoricza kapálatlan, a kalász learatlan; az úton, az ösvényeken foly az anyák könyve patakként fiaik miatti keservben; forró könyve a hajadon

leányoknak és a bánatos menyeskéknek. Az anyák fiaikat, hitveseiket az asszonyok s kérőiket síratják a leányok! (U. o. 73—74.)

A román katona különben harezban helytálló, nélkülözést és fáradtságot bír, engedelmes; inkább egy lábíg elbull, de a parancs mellett kitart. Erre mutat számos költemény. Békében szintén ilyen, azért a román legény, mint anyag a katonai körök által igen jónak van elismerve. A katonai gyakorlati fogásokat általában véve nehezen sajátítja el; a gyakorlati idő tartama alatt a sok bánatmal, durvaságot panasz nélkül tűri el, de lelke háborog és bosszúért kiált. „A mikor a káplár, a ki akkora, mint egy répa, haptágot kiált, hogy igazgatnám fejemen a csákót s állam alatt a szíjat, úgy jó, hogy megragadjam a haját“ . . . (M. I. DStr. 14.). A dolog azonban tette nem kerül.

A katonai fegyverek, eszközök sok bajt, vesződést okoznak a román katonának, bár azt tartja, hogy „a szíjakkal s fegyverekkel, bármily nehezek is, még továbbra is küzdeni tudna, de a kedvese utáni vágygyal birni nem tud!“ (B. A. DStr. 304.) „Katonáskodnám ha a puszka és az alkatrészei nem volnának, mert azok emésztk a katonák napjait, a patrontás a derekat, a bornyú az egész testet. Fájnak a lapoczkáim és a mellem a puskától s a szerszámaitól“ . . . (U. o. 303.) „Szép legények, szegények, ti gulába rakott fegyverrel légereztek, szíjakkal összekötözve, mint járomban az ökrök“. (M. I. DStr. 42—43.)

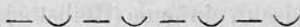
Mikor kiszabadúl a katonaságból s visszatér falujába, az úton is még mindig a bánatot fűjja. „ . . . Két testvér megy haza a katonaságból, a nagyobbik nagy keserűséggel mondja: tegyük esipőre a kezünket s énekeljünk egy bánatot, mert a mióta katonáskodunk, udvarunkról ekét ki nem hajtottak, a vasak megrozsdásodtak, az ökrök a pajtában elhullottak, a szekér elrothadt . . . apánk, anyánk de megvénülhettek, elgyengülhettek, talán meg is haltak már . . . a szomorú daltól a fű mozgába jött és a levél reszketett az ágon“. (B. A. DStr. 310.) Katonaság után pusztulást lát maga körül.

Daczára a sok szenvedésnek, a végek végén még is így kiált fel: „Ragadj fel lovam, még egyszer engem a hegytetőre, hogy körülnézzek s lássam az egész világot, a merre csak jártam. S vigy el a Tiszáig, a kiterjedt táborig, a hol a bükkfák árnyában sír-

dombok állanak, sírjai az innen elvitt vitézeknek!“ (U. o. 314.) Egy perezre tehát még szeretné nyugodtan megszemlélni a helyeket, a merre megfordúlt, de ekkor is a bajtársak sírjaira gondol, a kik távol otthonuktól nyugszanak, s nem voltak oly szerencsések, hogy visszatérve, övéiket lássák. Mert a román katona hűséges bajtárs; társaival együtt érez és együtt vérez, azokért mindig helyt áll, különösen ha fajabeli. Megsírátja őket, bánatukban részt vesz és minden bántalmat átérez, a mi őket éri.

A katonaviselt legény aztán falujában bizonyos tekintélynek örvend. Eltekintve a szélesebb látkörtről, a mi az utazás s az idegen társaság eredménye, a katonaviselt ember mozgásában, fellépésében ügyesebb, ruházataiban állandóan tisztább, beszédesebb, sőt merészebb is, a mi a többi legények előtt imponál. A tánczban ezek a legények viszik a vezető szerepet; tánczszókbán őket senki nem sértegeti, míg ők a többi legényekkel úgy szólva szabadon bánnak el. E miatt sok az összetűzés. Az anya is büszke már a fiára: „*o fost cătană!*“ (katona volt) szókkal szokott dicselkedni az idegenek előtt. Természetes, hogy a leányok előtt is kapósabb a katona-legény, mint más. A viselt dolgairól, keserveiről, tapasztalatairól szívesen elbeszél s a faluban szívesen elhallgatják az érdekes meséket. — De az idő telvén, megöszül, megvénül, új dolgok kerülnek felszínre, más katona-viselt legények kerülnek vissza, hogy késő időben az öreg regélőnek, a kinek fejében már az emlékek összezavarodtak, el se hiszik az újabb nemzedékek, hogy katona volt.

A katonadal melódiája állandóan bánatos, szomorú; verstani szabályai röviden a következők. A román nép szabályos versszakokat (strophá) nem ismer; általában véve a versszakot két sorosnak képzei, azért mindig párrimet használ. A verssor rendszeren nyolez (négy trocheus láb) tagból áll; a rythmus hangsúlyos:

A tárgy keretéhez tartozik a verbunkról is megemlékezni. Egy pár ilyen kurjantás is ismeretes, a melyben természetes a katonaelet gyönyörűséges volta van kiemelve:

Haidăți, ficiori, la cătane,
Să mâncăm pită și carne!

Haidăți, ficiori, la verbunc,
Să mănăcăm carne de junec!

(Jertek, legények katonának, hogy kenyeret is hust együnk!
Verbunkra legények, hogy ökörborjú húst ehessünk!)

Să trăiască, să trăiască,
Cine vrea să cătunească,
Pentru țara ungurească!

(Éljen, éljen, a ki Magyarországért katonáskodik!) Hihetőleg
szabadságharci maradvány; a következő szintén:

Frunză verde de bostan,
Jo's cătana lui Urban!

(Töknek zöld levele, Urbán katonája vagyok!)
A szabadságharcra emlékeztet a következő vers:

Aztăzi cu bucurie
Românilor veniți i

Jánku Ábrahám, néptribun, riadó dala ez, a mi a románok
között általánosan ismeretes. Felemlítjük a forradalomból a következő
műszókat, a miket a román felkelők a katonai gyakorlatok alkalmá-
val használtak: „cătră fên, cătră paie!“ (a széna felé, a szalma felé.)
... „la deal, cu tri căte tri, că vin chintiși!“ (hegyre fel, mert
jönnek az önkéntesek.) — Katonák énekelhették Napoleon alatt a
következőt:

Bunăparte nu-i departe,
Acel'a face dreptate!

(Bonaparte nincs messze, az majd igazságot oszt!)

A katonai műszavak közül felemlítem a következőket: răgută
(regruta), legman (lieutenant), ciupistrac (Zapfenstreich), hopșit
(Abschied) broțoc (Broadsak), chrăștoc (Reibstock), dungariște (Dunkel-
arrest), șilboe (Schildwache), pătrontaș (Patrontasche), eiacău (esákó),
tist (tiszt), pășuș (paszus), prifont (profont), hoptac (Hapt-acht), rut
(Ruth), husar (huszár), strajameșter (strázsamester), căprar (káplár),
rast (Rast), spitar (Spital), boconci (bakancs), rătalit (retiralás), —
többnyire német és magyar átvételek.